

המאבק התרבותי וההארה

מועדי הראי"ה לחנוכה*

יוונים בהיכל - שחרור רוח ישראל מעקת רוח יוון

"כשנכנסו יוונים להיכל - טמאו כל השמנים שבהיכל" (שבת כא, ב) - אמנם שנינו "יפוחו של יפת יהא באהלי שם" (מגילה ט, ב), ברם זה רק באוהל, בשטח החיצון של הבית, לא כן ההיכל - הוא מיוחד לפנימיות, שם לא יקרב זר, שם צריך להשמר רוחו של שם, רוחו של ישראל בטהרתו.

בשטחי המדע יש מקום להעזרות ע"י חכמת-גויים - "יש חכמה בגויים!" (איכה-רבתי ב, יג). לא כן בשטחים הפנימיים של תורת-המוסר והשקפת-העולם. כאן גישת חכמי-אומות-העולם יכולה לגרום נזקים חמורים. העולם הרוחני שלהם - יסודותיו שונים לגמרי ומסוכנים הם לרוח ישראל, ומאותה חכמה יונית הזהירונו חז"ל (וע"י אורות עמ' קנ"ב פסקה ב').

ומה שקרה בימי מתתיהו, זו היתה חדירתה של רוח יוון וחכמת יוון להיכל, לשטח הפנימי, זו עצמה "טמאה כל השמנים שבהיכל". זו עצמה גרמה טומאה לשמן הטהור של רוח-ישראל... ובמאמר על "נר חנוכה" כתב מרן הרב זצ"ל: "שחרורו של רוח-ישראל, המיוחד בטהרתו הפנימית, מעקת רוח-יוון המתהדר ביפוחו החיצוני - שתחתיה שוכנים כיצור וטומאה - השחרור שזכינו לו על ידי ההתעוררות הקדושה של תחיית הרוח הלאומי שלנו ממקורו, על ידי גבורי קנאת-הקודש, החשמונאים הכהנים הקדושים, הניח את חותמו על מהלך הדורות לכל הזמנים. ההתנגשות של רוח-ישראל - זהו תהליך שאינו פוסק, עד אשר יפוח היום הגדול, אשר בו יהיה נצדק קודש". (מועדי הראייה קנט-קס)

יש כאן נושא בשם הרב, שנמסר לי בע"פ ע"י אחד מתלמידיו. (עיקרי הדברים נמסרו לי ע"י ד"ר משה זידל ז"ל, תלמידו של הרב בתקופת בויסק, שנפטר בירושלים ביום ראשון של חנוכה - כ"ה כסלו תשל"א) כולכם מכירים ודאי את הפס' (בראשית ט, כז) "יפת א-לוקים ליפת וישכון באהלי שם". ומפרש רש"י שם שני פירושים:

פירוש רש"י, לפשוטו של מקרא, "יפת א-לוקים ליפת" - ירחיב את גבולותיו של יפת, "וישכון באהלי שם" - ושכינתו של הקב"ה תשרה באהלי שם. וא"כ מילת א-לוקים מתייחסת לשני החלקים של הפסוק: יפת א-לוקים ליפת, וישכון א-לוקים באהלי שם - אבל שכינתו תהיה באהלי שם - בבית המקדש.

* שיעור שניתן בכסלו תש"ן לשמינית ביב"ע כפר הרא"ה. שוכתב ועובד מהקלטה ע"י נסים אברהמי וקובי לוי.

והפירוש השני הוא מדרש חכמים במס' יומא (ט, ב).

אבל הגמרא במסכת מגילה (ט, ב) דורשת דרשה אחרת: רשב"ג אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית. ואומרת הגמרא: א"ר אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כרשב"ג, ואמר ר' יוחנן מאי טעמא דרשב"ג, אמר קרא "יפת א-לוקים ליפת וישכון באהלי שם" - דבריו של יפת יהיו באהלי שם" - מותר לכתוב את התורה רק ביוונית - יפיתו של יפת באהלי שם - בשיתוף עם יפת, יש קשר עם יפת.

כמובן שבאו אנשים אחר כך והרחיבו את הדברים יותר, שכל הדבר הטוב והיפה של יפת אין לנו מסתייגים ממנו. מיהו יפת? אביו של יון: "בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון..." (בדאשית י, ב). ומצאצאי יוון אלו חכמי יוון, ולהם היו הרבה דברים: האולימפוסים האליליים, ספרטא עם הספורט, היו אריסטו, אפלטון, סוקרטס, פיתגורס-מתמטיקה ועוד... שמות שכל מי שלמד היסטוריה עתיקה מכיר אותם היטב, שפיתחו את הפילוסופיה והמדע.

והנה מתעכב הרב על דרך הדרש ושואל: "משנכנסו יוונים להיכל טימאו כל השמנים שבהיכל" מה זה? עצם כניסת היוונים להיכל גרמה טומאה לכל השמנים שבהיכל!?

אבל מבחינה סימלית, פירושו של דבר שהפלישה של **חכמת** יון לתוככי ישראל - תורת ישראל, תרבות ישראל - זה גרם לטומאה. כך מבינים את הפסוק ש"טימאו כל השמנים שבהיכל". ואז מתעוררת השאלה, הרי אמרנו: יפת א-לוקים ליפת וישכון באהלי שם - יפיתו של יפת באהלי שם, וא"כ מדוע אנחנו פתאום מסתייגים כ"כ מיוון? כמובן, השאלה היא שאלה דרושית, כי בפשטות "נכנסו יוונים להיכל" - נכנסו הלוחמים והרסו ובזזו וטימאו כל השמנים שבהיכל. אבל מבחינה עיונית השאלה היא שאלה יפה, והיא מתייחסת בעיקר לשאלה - איך אנו מקבלים את כניסת יוון אלינו?

אחת הטענות על הרמב"ם היתה שהוא הסתמך יותר מדי על היסודות של הפילוסופיה היוונית. [בספר "תולדות ישראל", שכתב חוקר יהודי ירא שמים גדול ר' זאב יעבץ ז"ל, יש מאמר גדול על הרמב"ם (כרך יב') ובו גם דברי ביקורת. אני זוכר את הימים האלה, כאשר ערך את הכרך הזה ד"ר בנימין מנשה לוי, בעל אוצר הגאונים, וראה את המאמר על הרמב"ם עם דברי הביקורת שבו, הוא הראה לרב את הדברים, והרב כתב מיד מאמר מיוחד ובו תשובות לכל החשונות של ר' זאב יעבץ, והמאמר הזה נדפס בתוך הספר של ר' זאב יעבץ (כרך יב, בנספחים, עמ' 211)].

א"כ יון וישראל - האם זה הולך יחד?

ואומר הרב שבחכמת יון יש להבחין בין שני חלקים:

חלק אחד, שקשור עם מדעי ה**טבע** - המדעים המדוייקים: מתמטיקה, פיזיקה, אסטרונומיה, רפואה וכו', ובאותם הדברים אין אנחנו מסתייגים כלל וכלל מחכמת יוון. אם ישב אדם בעל מוח, בעל שכל, והעמיק ופיתח נוסחאות במתמטיקה, תבוא עליו ברכה, אנחנו נקבל את זה. ואם ישב חכם והעמיק במדעי הגוף והגיע לכמה הישגים חשובים ברפואה - אנחנו מקבלים את זה, וכך בכימיה ובפיזיקה וכו'.

אבל ישנו עוד חלק, זה כבר תורת ה**אדם**, מוסר האדם, משפט האדם. פה כבר התפיסות לגמרי אחרות. יש הבדלים גדולים. הרב פה לא מדבר על ההבדלים הגדולים אבל ניתן דוגמא שהרב אומר ב"ערפלי טוהר" (עמ' צג' ד"ה העונשים החברותיים) [כ"כ קפצתי על המציאה שפרסמתי את זה לפני הרבה שנים בזרעים השני, השלישי או הרביעי מתוך כתב-היד של הרב].

ענייני חברה, גזל, מה עיקר החטא של גזל? האם החטא של גזל זה הצד החברתי? אתה נעשקת, אתה נפגעת? או היסוד של גזל זה הצד המוסרי - אני פגעתי במישהו, אני עשיתי משהו שלא כהוגן? לאמור: הצד החברתי הוא הקובע או הצד המוסרי הוא הקובע? ולמאי נפק"מ?

נעביר זאת ל"לא תרצח" - הרי לא תרצח לכאורה זה דבר מקובל על כל העולם - רצח! אבל הנה נשאלת השאלה: הגמרא בפסחים (כה. ב) אומרת: אדם אחד, יהודי, נתון בלחץ של איזה גוי אלם, פריץ, ליסטים כזה או "שייח" כזה, והוא אומר ליהודי: תהרוג את פלוני, נלא - אני הורג אותך. ומה הדין במקרה כזה? ייהרג ואל יעבור - דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דחברך סומק טפי. אבל זה במקרה שעומד אחד מול אחד. אבל מה הדין אם אותו אדם פריץ אומר: תהרוג את פלוני, ואם לא אני אהרוג את שניכם. אם אני לא אהרוג אותו מה אני מרוויח, ממילא הוא ימות. ועוד יותר: תהרוג את פלוני, ואם אתה לא תהרוג אותו, אז אחרים יהרגו אותו. אז אם אני לא אהרוג אותו, מה אני, מציל אותו? בין כך ובין כך הוא ייהרג, אז מה זה משנה מי יהרוג אותו? לפחות אני אציל את עצמי. אי"כ פה החשבון הוא: אני, ע"י זה שלא אהרוג אותו, אני לא ארויח כלום והוא לא ירויח כלום בין כך ובין כך. ובכן, מה לעשות?

אז, אם היסוד של "לא תרצח" הוא היסוד החברתי, שהעיקר הוא שההוא לא יירצח, אזי במקרה כזה אין היגיון לומר "ייהרג ואל יעבור".

אבל אם היסוד של "לא תרצח" הוא מוסרי, שאני לא אהיה רוצח, שידי לא יגואלו בשפיכת דם, אז לא משנה אם הוא כן יישאר בחיים או ח"ו לא יישאר בחיים - אני חייב למסור את נפשי, ובלבד שלא אהיה רוצח.

אז תראו, הנה בעניין כ"כ פשוט כמו רצח יכולות להיות תפיסות שונות אם היסוד של רצח הוא יסוד חברתי.

ואני זוכר שברוסיה, בשעה שדנו למוות לפי סעיף זה וזה בחוק, אותו סעיף קבע שהאדם נידון ע"פ הדרגה הגבוהה ביותר של הגנת החברה - הוא נידון לעונש לפי צורך הגנת חברתי ביותר. פירושו של דבר למה אנחנו רוצחים אותו? מפני שעבר על היסוד של הגנת החברה, בה בשעה שבתפיסתנו רצח זה הרבה יותר מהגנת החברה, גם במקרה שהחברה היתה בין כך ובין כך נפגעת. אז, הנה במוסר, בצדק, במשפט יש לנו תפיסות לגמרי, לגמרי אחרות. פה יש לנו מרחק גדול מאד בין תפיסת ישראל, תפיסת היהדות-התורה לתפיסה האנושית.

והנה אומר הרב דבר יפה, יש הבדל בין אוהל להיכל. האוהל היה כולו פתוח. לשם באים כולם, נכנסים כולם ויוצאים כולם, ואילו היכל זה משהו פנימי יותר. גם בבית המקדש רואים את זה: חצר המקדש, העזרה, ואח"כ - ההיכל, ובהיכל נכנסים רק הכהנים, ואחר כך - קודש הקודשים, ובקודש הקודשים נכנס רק הכהן הגדול. היכל זה משהו פנימי יותר. ואומר הרב: יפת א-לוקים ליפת וישכון באהלי שם. וכשם שחז"ל אומרים לנו - ישכון יפת באהלי שם. אבל איפה? באהלי שם. באוהל לא יותר מזה. האוהל הוא המשותף. במתמטיקה, בפיזיקה, ברפואה - בזה אנחנו שותפים - זה האוהל. אבל בהיכל, שם זה לא ייכנס, שם צריך לבדוק טוב טוב אם אותה התיאוריה, אותה המתשבה, אותו הכיוון, שניתן שם האם הוא מתאים לרוח שלנו, או סותר את הרוח שלנו.

"משנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים" - הפלישה הזאת של יוונים להיכל, לתוך החלקים הפנימיים שלנו, ומה נותנים לנו? תיאוריות שונות לגמרי מהחלק המיוחד שלנו, זה הורס. זה הורס את כל המיוחד שבנו.

את הדברים הללו שהרב אמר דרך דרוש הוא כתב אח"כ בצורה קצת יותר זהירה - ברמז, במאמר שפורסם כעבור שנים, מאמר "נר חנוכה" (מאמרי הראי"ה עמ' 150): **"שחרורו של רוח ישראל, המיוחד בטהרתו הפנימית, מעקת רוח-יון המתהדר ביפיותו החיצונית, שתחתיה שוכנים כיעור וטומאה..."** - א"כ יוון עסק בכח, עסק ביופי, אבל אחרי היופי ואחרי הכח נמצא האולימפוס - עם כל אותם הדברים של תאווה, של קנאה, של שנאה. קראתם פעם על מלחמת האלים בינם לבין עצמם? כל המיתולוגיה היוונית מלאה מזה, מלאה לכלוך.

"השחרור שזכינו לו ע"י ההתעוררות הקדושה של תחיית הרוח הלאומי שלנו ממקורו, ע"י גיבורי קנאת הקודש, החשמונאים הכהנים הקדושים..." - ההתעוררות הזאת של מתתיהו, של בניו, שצריך להלחם נגד היוונים שמטמאים את עם ישראל. החשמונאים, הכהנים הקדושים האלה הם הם אלה שנלחמו. התחיה הזאת, ההתעוררות הזאת - זהו תהליך שאינו פוסק. בכל הדורות יש לנו את הבעיה הזאת. כמו שיש בדורנו את בעיית המתירנות. המתירנות זהו דבר נורא, שהרי הוא ניגוד לתורת ישראל. העירום, לא רק עירום של נשים - גם עירום של גברים, הזלזול בקדושת המשפחה - בחשיבות המשפחה, כל אותם הדברים, זה עולם של הרס; מתירנות מצד אחד ומשיגנות מצד שני בצד הכלכלי, אותו עניין, שכל אחד מוכרח להגיע למכונית משלו, מוכרח להגיע לוילה משלו. לא פעם כשאני שומע ברדיו: "עליתי ברמת החיים" - זה צורם את האוזן. למה עליתי ברמת החיים? הרווחתי יותר כסף? נו, יש מה לעשות בכסף. מה, אין משפחות שאין להם מה שצריך? תעזרו למשפחה זו, תעזרו למשפחה אחרת. כופין על הצדקה! מה? - בגלל שאת מרויחה יותר, או שבעלך מרויח יותר צריך להחליף את הרהיטים? מה לא טוב ברהיטים הישנים? זה צריך להיות דווקא רהיטים סקנדינביים? רהיטים פשוטים כבר לא טובים?

היתה לי פעם פקידה באיזור המרכז, שסיפרה שהיא הולכת לקורסים מיוחדים של ארכיטקטורה פנימית. אמרתי לה, שהיא לומדת מידת סדום. למה, מה זה מידת סדום? לדעתך, דירה סטרילית זה מידת סדום.

פעם התארחתי עם המשפחה במקום אחד, וגיליתי שמכר שלנו הזמין את בעלת הבית (הרבנית שתחי') שנבוא לבקר אותו בשבת. ובשבת אחה"צ הלכנו לבקר, הגענו לביתם וכשנכנסנו הביתה ראיתי שפני בעלת הבית (של המזמין) החווירו. אתם מבינים, רק עכשיו הם סידרו את הסלון והכל טיפ-טופ והנה עכשיו פתאום אורחים, ועוד עם ילדים... שוד ושבר, פני בעלת-הבית החווירו. מיד תפסתי את העניין ואמרתי אנחנו נשב פה במטבח. אתם יושבים במטבח, גם אנחנו נשב פה. פניה האירו - הצלתי את המצב. זו, דירה סטרילית, שא"א להכניס בן-אדם לשם. לכן הזהרתי לא פעם חתן צעיר שלנו: תראה, אתה נכנס ודאי לדירה חדשה, רק אל תיקנו איזה שטיח פרסי יפה ואז א"א להיכנס. תנו לאנשים שיוכלו להיכנס בצורה חופשית, להזיז כסא, לשבת ליד השולחן, ואם מלכלכים קצת את הרצפה, לא נורא. עם סחבה רטובה מנקים כעבור רגע, את החדר. אבל דירה סטרילית - זו מידת סדום. א"א להכניס שם אורח.

אז כל התפיסות היום של מתירנות, של משיגנות, זה נוגד את רוח היהדות, ואנחנו חייבים להסתייג מזה. צריך במודעות להסתייג מזה. וככל שאנחנו נכיר להסתייג מזה ידעו להם אומות העולם, שאיננו רוצים לחיות כך - לא באלה חלק יעקב, לא ככה נוהגים בני אברהם, יצחק ויעקב. וכיום שיש את העליה הגדולה מרוסיה¹ אין שום בעיה לשכן אותם בדירות שלנו. הצעתי לרב שלנו, כשהתארח בביתי, שנערוך מפקד בכפר הרא"ה כמה בתים ישנם חצי ריקים. זקן וזקנה שהילדים כבר עזבו את הבית, וחדר הילדים, שני חדרי ילדים, כל השנה ריקים, ורק בחגים באים הנכדים - א"כ אלו שני חדרי שינה שבעצם עומדים ריקים כל השנה. גם עם המטבח אפשר להסתדר. ופניתי אל עצמי בשאלה ומה עם הישיבה? יש לנו כבר שתי דירות בשביל עולים חדשים. הבוקר דיברתי עם הקבלן אם אפשר לזרז את גמר הקומה הראשונה כך שלתקופה מסויימת אפשר יהיה לשכן שם עולים חדשים הזקוקים, לזמן מה, לקורת גג, עד שיסתדרו בעבודה ובדיור פה ושם. אז אם רוצים מתגברים. יש מקום. הגמרא בסנהדרין (ז. א) אומרת שכשהיתה אהבתינו חזקה על חודה של חרב יִשְׁנוּ יחד ולא היה צר לנו המקום, היה מספיק מקום לכולם. כשהלב נפתח יש מקום בבית לכולם.

זאת רוח ישראל, צריך להמשיך להיאבק נגד רוח יוון. לאו דווקא בחנוכה, אלא מוסיף והולך כנגד כל השנה.

1 יש להזכיר שבתקופה המדוברת היה גל גדול מאוד ובלתי צפוי של עליה מבריה"מ, והיתה בעיה ממשית של מקום לשכן אותם.

מזוזה ונר חנוכה

הבית משמש לריכוז החיים, לגיבושם.
"לכו ונעלה אל הר ה', אל בית אל-הי יעקב" (ישעיה ב.ב) - לא כאברהם שכתוב בו הר... ולא
כיצחק שכתוב בו שדה... אלא כיעקב שקראו בית" (פסחים פ"ח א').
עם יעקב ובניו י"ב שבטי י-ה הוקם בית האומה, נתגבש, נעשה אחיד ושלם. "מה טבו אהליך
יעקב" (במדבר כד. ה). ונצטוינו לקבוע מזוזה בבתינו. "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך" (דברים ו, ט).
המזוזה סמל היא לקדושתם של החיים הפנימיים האלה, סמל לגיבושם בטהרה - "ביתך - דרך
ביאתך" (מנחות לד. א).
אך לא רק כאשר נמצא האדם בביתו צריך הוא להמצא באוירה של תום ושל טוהר, גם בצאתו
החוצה צריכות סגולות אלו ללוותו, ולשמור את רגלו מלקד (עפ"י משלי ג, כו). דבר זה מסתמל על ידי
נר החנוכה. נר חנוכה סמל הוא לאור ישראל, לאור בית ישראל. כשהוא שולח את קויו החוצה,
כשהוא מקרין בסילונוי זוהרו את רשות הרבים.
נר חנוכה הוא הסמל לאור החוזר המתפשט והמתרחב לאחרי שנתרכז, אחרי שנתגבש ונתיחד
ברשות הרבים של אישי ישראל.
המזוזה היא סמל קדושת המרכז. נר חנוכה מסמל את קדושת ההיקף, לפיכך בדרך כניסתו -
ביאתו של אדם לביתו "מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל" (שבת כב, א) - הדגש מושם על קדושת
המרכז. אולם בדרך יציאתו של אדם נמצאת ה"מזוזה משמאל ונר חנוכה מימין" - הדגש מושם על
קדושת ההיקף: הקף, איש ישראל, את החיים, הרחב אותם, ימה וקדמה צפונה ונגבה, ובכל
פינותיהם החדר את קדושת אור- ביתך בית- יעקב.
ודרשו חז"ל: "מה יפית ומה נעמת" (שיר השירים ז, ח) - מה יפית - במזוזה ומה נעמת - בנר
חנוכה... (מס' סופרים כ, ה)

שרשרת הדורות במאבק עם יון וההתיוונות*

בתחילת פרשת וישב (בראשית לו, א) מביא רש"י משל:

"הפשתני הזה נכנסו גמליו טעונים פשתן. הפחמי תמה: אנה יכנס כל הפשתן הזה? היה פיקח אחד משיב לו: ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו".

במדרש בראשית רבה (פד, ה) מובא משל זה ושם יש תוספת:

"...גץ אחד משלך, וגץ אחד משל בנך, ואתם שורפים אותם כולם, הדא הוא דכתיב: "והיה בית

יעקב אש ובית יוסף להבה" (שבדיה א, יח)

נזכר כאן גם בית יעקב וגם בית יוסף, גם האבא וגם הבן, האמת היא שבמשל מספיק גץ (ניצוץ) אחד בכדי לשרוף את הפשתן. לא צריכים דווקא שתי ניצוצות, בניצוץ אחד גם כן הוא יתלקח. אבל, כנראה, שבנמשל ניצוץ אחד מכוחו של אבא איננו מספיק. צרוף של שני דורות נחוץ לנו. בכדי להתגבר על עשו נחוץ שאבא ובן ישתפו יחד פעולה, ששני דורות יחד ישתפו פעולה, ובכח זה יוכלו להתגבר על עשו.

והנה בחנוכה אנחנו אומרים "בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו" (מתוך "על הניסים"). כמה דורות מוזכרים כאן? **שלושה** דורות: יוחנן כהן גדול אביו של מתתיהו, מתתיהו ובניו. למה פתאום מזכירים כאן שלושה דורות? מדוע לא כתוב פשוט "בימי מתתיהו ובניו"? מה חשובה כאן ההיסטוריה?

אבל אם אמרנו שבמאבק עם עשו צריך להיות קשר צמוד עם שני דורות, אז משהו השתנה בימי מתתיהו. שם היתה הבעיה לא רק של מאבק עם יוונים מבחוץ, אלא היתה גם בעיה של מאבק עם מתיוונים מבפנים. וזה הענין, בכדי להתגבר על עשו מבחוץ מספיק קשר של שני דורות, אבל בכדי להתגבר לא רק על יוונים מבחוץ אלא גם על מתיוונים מבפנים, כאן נחוץ ערוב של שלושה דורות - "והחוט המשלש לא במהרה ינתק" (קהלת ד, יב).

חברים יקרים, ברוך ה', לשני דורות כבר הגענו, אבל באותו המאבק הקשה שיש לנו עם מתיוונים מבפנים אנחנו זקוקים לשלושה דורות. וברוך ה', אנחנו כבר רואים גם את הדור השלישי הצועד והולך, וככל שנתחזק ונתאמץ ונתגבר, ושני הדורות יקימו לנו את הדור השלישי שיבוא לישיבה בחדווה, שיבוא לאולפנא מתוך הכרה, מתוך חזון, מתוך יעוד, מתוך הרגשה שהוא הוא הממשיך את מורשת קהילת יעקב, הוא הוא הבונה את עם ישראל, אז נתגבר על הכל.

חברים יקרים, "הנרות הללו קודש הם" - הבנים והבנות אלו הנרות שאנחנו מדליקים יום יום "קודש הם", ואנחנו צריכים לשמור עליהם מכל הרוחות שבעולם. ובעז"ה יעלו ויבואו ויגיעו ויאירו ויוסיפו, ונזכה כולנו שאור חדש על ציון יאיר ונזכה כולנו מהרה לאורו.

* שוכתב מהקלטה ע"י הרב אורן ואודי'ת לש.

אור הנר - להבה לדורות*

אור הנר מאיר לישראל במשך כל הדורות

במסכת שבת (דף כ"א ב) אומרת הגמרא "לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה". יש פה ביטוי מיוחד "קבעום" עשו את הדבר קבוע. זו דבר גדול מאוד, וכפי שאנו אומרים: "עשה תורתך קבע" (אבות א. טו)...

מתקרב יום הקדיש הכללי... המסירות בשואה, מסירות הנפש של יהודים לקיים מצוה גם בתנאים הקשים ביותר. יש כמה וכמה סיפורים על אלו שקיבלו ממש גרמים של מרגרינה, ומאותה המנה של תת-תזונה אספו כמות מסויימת, ומאי שם השיגו בד כלשהו לפתילות, ובמסירות נפש, בפחד, הדליקו נרות חנוכה. זו המשמעות של המילה "קבעום", שהדבר הזה קבוע בנפש, שהדבר הזה קבוע במעמקי הנשמה. אז גם בזמנים הקשים ביותר אדם נאחז ממש בנר הקטן הזה, באור הנעלה הזה. זה מחמם לו את הנפש ומחמם לו את הנשמה.

ומתברר שיש לנו טעות, נדמה לנו שאנחנו שומרים על ימי החנוכה, אבל האמת היא שהם שומרים עלינו. הם נותנים לנו יותר ממה שאנחנו נותנים להם. ובלי כל ספק כשאנחנו נותנים להם יותר תשומת לב, יותר הבנה, יותר העמקה, אז גם הם נותנים לנו יותר. זה המושג של 'קבעום'.

על כן רואים אנחנו מהקטע הזה בגמרא, שאחרי מה שקרה "טהרו את מקדשך הדליקו נרות בחצרות קדשך" (מתוך "על הניסים"): הכל מסודר, הכל מאורגן, די, גמרנו. אך, לא! לא די ולא גמרנו, אלא התחילו ללמוד לקחים ממה שקרה, ממה שהיה. וכתוצאה מהלקחים, וכתוצאה מהסיכומים, הגיעו לידי מסקנה שזהו מאורע שהאומה כולה צריכה ללכת לאורו כל הדורות. וכמו אותו ביטוי של המדרש שהרמב"ן מביא בפרשת "בהעלותך" (במדבר ח. ב) שהקב"ה מרגיע את אהרן שלא השתתף בחנוכת המזבח: זה היה לשעתו, אבל שלך קיימים לעולם. שואל המדרש: מה זה שלך קיימים לעולם? הרי גם המנורה לא קיימת? ועונה: מכאן רמז לנרות חנוכה. האור הזה ימשך לכל הדורות, וכל דור חייב לקבל את האור הזה לעומק נפשו ולהמשיך ללכת איתו. אז בשבילנו ימי החנוכה זה לא דבר שעבר והיה, גמרנו. אנחנו עדיין צריכים לחיות את החוויה, ושנרגיש שהאור הזה מלווה אותנו, שאנו הולכים לאורם... והליכה לאורם זה לא דבר פשוט.

התמודדותם של בני ישראל עם התרבות המצרית

בעבר כבר הבאנו את ההסבר של "בית הלוי" על הפסוק "אל תירא מרדה מצרימה" (בראשית 10. ג). יעקב כבר השלים עם הרעיון של גלות "גר יהיה זרעך בארץ לא להם" (שם 10. יג), אבל להתמודד עם מצרים זה היה דבר מאוד קשה, ומזה הוא פחד. מצרים, ארץ התרבות של אותה תקופה, ארץ הקידמה של אותה תקופה, חברת השפע של אותה תקופה, אתם יודעים ש"שפע" ו"פשע" זה אותו האותיות. חברת השפע היא גם במידה מסוימת חברת הפשע. וכותרות העיתונות בזמננו מאשרים את זה, מוכיחים את זה. הקב"ה מרגיע את יעקב אבינו ואומר לו: "אל תירא מרדה מצרימה" תוכל להחזיק מעמד. אבל זה לא היה קל. "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה", להבה זה יותר מאש. דיברנו כבר על זה שלבית יעקב הספיקה גם אש, במסגרת המשפחה הרחבה החום הזה

* נאמר לפני תלמידים בחנוכה ה'תשמ"ה. שוכתב מהקלטה ע"י הרב אורן ואורית לש.

הספיק, הטמפרטורה הזאת הספיקה בכדי לגדל. באקלים מסויים צריך לפעמים קצת לחמם. מגדלי הפרחים יודעים קצת את הבעיה שלפעמים צריך לחמם קצת. בטמפרטורה שלנו החום של התנור מספיק טוב, כי גם בחוץ לא כל כך קר, אבל אילו היה צריך לגדל פרחים ברוסיה, בסיביר, בקוטב הצפוני, שם לא מספיקה האש, שם צריך גם את הלהבה. זה בדיוק מה שנאמר: "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה" בית יוסף היה צריך לגדל את מנשה ואת אפרים - לפי סדר הגילים, את אפרים ומנשה - לפי סדר המעמד, וזה מאוד מאוד קשה. עם מי שיחקת היום? עם אמנחותף. נו, ואתה עם מי שחקת? תחותמיס, ומי היום ניצח בכדור רגל? תחפן, רעמסס, ומי המומחה בכדור-סל? תות אמון. קראתי לפניכם שורה של שמות מצריים, הם ודאי היו האלופים שם, אז ודאי שאמנחותף לא היה פחות מפורסם מאשר מיקי ברקוביץ. ידוע, כל הילדים יודעים עליו, האליל שלהם. מדברים עליו, מספרים עליו. אמנם לא בטלויזיה שעוד לא היתה, לא ברדיו שעוד לא היה, אבל גם אז היו אמצעי פרסומת והיו אלילים. במצב כזה צריך לחנך את אפרים ומנשה שהאישיות הנערצת עליו תהיה סבא יעקב, שלא ראה אותו אף פעם, סבא רבא יצחק שלא ראה אותו אף פעם, אבא של סבא רבא אברהם אבינו, שכבר כל המשפחה לא ראתה אותו. לא פשוט - "בית יוסף להבה". על כן יוסף היה צריך להשקיע בעבודת החינוך שלו, פי כמה וכמה מאשר יעקב אצל בניו. אבל הוא הצליח, כשנתחיל ללמוד את פרשת השבוע ויחי, נראה שהוא הצליח.

עלינו לקבוע את נר החנוכה כלהבה בקרבנו

אבל הבעיה של יוסף היא בעיה של כולנו היום. בלי להבה לא נוכל להחזיק מעמד, וכל הציבור היושב כאן. אם יחשוב שבדרך השגרה, קצת מפה קצת מפה, יוכל לפתח את עצמו וליצור לעצמו יכולת להתמודד עם הבעיות שאיתם יפגש מחר מחרתיים, אינו אלא טועה. מאוד קשה. היום אתה נמצא באינקובטור. היום אתה נמצא בתנאים לגמרי אחרים מכל הבחינות, מבחינה פרטית, מבחינה כלכלית, מכל הבחינות. וכשאתה צריך לפרוץ את הדרך, "דרך אניה בלב ים" (משלי ל. ט), גלים סוערים, אתה צריך למצוא את דרכך - לגמרי לא פשוט. על אחת כמה וכמה אם תרחיק לחשוב, בעז"ה תקים בית בישראל, צריך לחנך ילדים, צריך לאגור כוחות.

זה העניין של קבעום. כל רעיון שאתה שומע, כל נקודה טובה שאתה מרגיש תשתדל שתהיה קבועה אצלך. משל למחרוזת פנינים. אם יש למעלה קשר טוב, חזק, הפנינים לא יתפזרו. אם יש שם חוט פתוח בלי קשר, אז אם יש איזה סיבוב לא זהיר מתגלגלת לה פנינה, פה נופלת, שם נושרת, תוך זמן קצר הכל מתמוטט. העניין של 'קבעום' זה חייב להיות יסוד אצלך, לקבוע לך, אתה קובע לעצמך, אתה מחזיר את זה כמשהו יציב, בונה את סדר יומך, בונה את סדר מחשבותיך, מצרף מחשבה למחשבה, רעיון לרעיון, בונה את השקפת עולמך, אז יש סיכויים שהבניין יתקיים. ואילו אם הדברים הללו הם במצב של "Take it easy", אזי אי אפשר להמשך הלאה, אי אפשר להתמודד.

בנה את אישיותך. היום נפוצה הסיסמה "בנה ביתך". אך היא לא חדשה. זה כבר מזמן... בנה את אישיותך אתה בעצמך. זאת היא תפילתנו, שכל הטוב והיפה יהיה קבוע אצלנו. ובעז"ה נוכל לבנות את אישיותנו, נוכל להתקדם, נוכל להתמודד עם הבעיות שלנו - "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה".

הפצת האורה - המשך לנס*

"ואחר כך באו בניך לדביר ביתך וכו' וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו וכו' " (מתוך "על הניסים")
מה עניינו של לשון זה בתוך התפילה-ההודאה? וכי כאן המקום לסיפור ולפירוט של
היסטוריה? והרי היה צריך לסיים במילים "ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום
הזה" ותו לא מדי.

אכן, נראה כי גם ההמשך הוא בכלל הניסים והתשועות, שהבינו "בני-בינה" (נפ"י "מעו צור")
שהישועה הגדולה מטילה עליהם חובות גדולים. וראשית החובה היא לא רק לקומם מחדש את
המקדש אלא גם להרחיב את תחום הקודש, שכל בית ישראל יהא נושא הקדושה המאירה. שלא
רק בבית-המקדש תאיר המנורה הטהורה, אלא גם על פתחי הבתים שהמזוזה קבועה בהם, משם

* מאמר זה נכתב ע"י מורנו בחנוכה תשמ"ה, כנראה סביב שיחה אותה העביר לבוגרים בנר שביעי של אותה השנה.
קיבלנו גם את שיכתוב השיחה הזו, שהוכן על ידי הרב אורן ואוריית לש. מעניין להשוות בין "דברים שבכתב" לבין
"דברים שבע"פ", ולכן הבאנו גם את השכתוב - כפי שנאמר בע"פ:

"על הניסים" של חנוכה נמצא חלק אחד שהוא לכאורה תמוה מאוד. כשאנחנו מודים לקב"ה על הניסים ועל הגבורות.
"בימי מתיתו וכו', ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם, דנת את דינם... ולך עשית שם גדול
בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כיום הזה" מה טיבו של המשך? "ואחר כך, (בגרסה אחרת ואחר
כן) באו בניך לדביר ביתך, ופינו את היכלך, וטהרו את מקדשך... מה זה פה, פתאום פרק הסטוריה? מה שייך קטע
הסטורי באמצע התפילה? ההמשך של הסיפור "ואחר כך באו בניך" נראה לנו תמוה מאוד, לשם מה הוא בא?
ונראה שהוא בא גם כן להודות לקב"ה. יש שקורים ניסים ותפלאות, ואנשים מקבלים את כל הטוב והמרווח שבניסים
והנפלאות, ושוכחים מה צריך לעשות, מה זה מחייב. הנה, קיבלנו הצהרת בלפור, בשעתו, פנה אז ד"ר ויצמן המנוח 'עם
ישראל איכה? איפה אתה? נותנים לך בית לאומי, בוא תבנה אותו. הדבר הזה חזר בדורנו, מלחמת ששת הימים פתחה
בפנינו את מרחבי ארץ ישראל, ושוב 'עם ישראל איכה? יהודים באמריקה, בדרום אפריקה, היו צריכים לקחת את
ה'פקלאר' ולעבור בהמוניהם. הקב"ה נתן לנו מתנה גדולה כזאת בצורה נפלאה כזאת. לצערנו זה לא קרה, ועל כן יש
לנו אותן הבעיות שאנחנו כל כך מכירים, בעיה דמוגרפית וכו'.

"ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך", זה גם כן שייך לניסים ולנפלאות - שידעו מה לעשות עם עצמם,
שידעו לקבל מה שהקב"ה נותן, ולתרגם את זה לשפת המעשים ולהקים את המלכות. כמו שהרמב"ם אומר (הל' מגילה
וחנוכה, פ"ג, א): "וחזרה למלכות לישראל יתר על מאתיים שנה" ובאותה תקופה היתה פריחה ושיגשוג של תורה
שבע"פ - הלל ושמאי ובתי המדרשות שלהם. כל אותה התורה, המשניות שרבינו הקדוש סידר, זה היה בסיס לדברים
שהתחדשו באותה תקופה, שהתרכזו באותה תקופה.

ואם כן, "אחר כך באו בניך לדביר ביתך" זה, חברים וידידים, מה שאנחנו צריכים לזכור היום. אם, ברוך ה', זכינו לבנות
מה שבנינו - זה מחייב אותנו ללכד את הכוחות, לרכז את הכוחות, ולהעניק את העבודה הלימודית, החינוכית, הציניית
החלוצית. אנחנו האחרונים על החומה, אנחנו בכל הארץ, אנחנו לא מאה שערים ובני ברק, אנחנו בכל הארץ מקרית
שמונה ועד אילת. ואם לנו יש גישה נכונה, אז התקשורת לא תצליח להחריב את עם ישראל. "כל כלי יוצר עליך לא
יצלח" (ישעיה נד, יז) זה נאמר גם על הרדיו ועל הטלוויזיה. "וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיע" (שם) זה מדבר גם
על הלשונות שפוגעים בעם ישראל ובארץ ישראל ובבטחון ישראל ובצבא ההגנה לישראל. נתגבר עליהם. אבל בכדי
להתגבר אנחנו צריכים להיות אנחנו.

חברים יקרים, חזות קשה לפנינו, חזות קשה. אנחנו נמצאים בתקופה כל כך קשה על הציבור הדתי והיא תלך ותגדל.
עלינו להשתדל ולהתלכד. ראשית כל להשתדל למען מוסדות החינוך שלנו, ישיבות, אולפנות, ישיבות הסדר. הם היום
המבצרים שלנו. וברוך ה' כל ישיבות בני"ע מלאות, ברוך ה' כל האולפנות מלאות, ישיבות הסדר עושות עבודות
נפלאות, ומגיעים לתוצאות מצוינות גם בלימוד תורה. אנחנו מאמינים באמונה שלמה שבכוחות כאלה, בנוער כזה נתגבר
על הכל, נחזק ונתחזק.

יאירו נרות את החוץ, את רשות הרבים, ושמונת ימי החנוכה סמליים הם למגמת התפשטות האור המוסיף והולך לאורך כל השנה כולה.

"וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו", או בלשון חז"ל "קבעום ועשאום ימים טובים" (שבת כא. ב), לאו מילתא זוטרתא היא. לא בנקל מחדשים יום-טוב בישראל ומעלים אותו בדרגה גבוהה של יחוד ברכה עליו בשם ומלכות - "אשר קידשנו במצוותיו וציונו" [ולא בכדי שואלים חז"ל (בגמ' שם כג. א) שאלה נוקבת: "היכן ציונו?"]. ויש צורך בהכשרת לבבות מרובה והעמקת תוכן המצוה במידה כה גדושה, שהגוי כולו יקבל אותה עליו כמצוה של תורה (ראה רש"י ראש השנה יח, ב ד"ה דמיפרסם ניסא).

ועל כן, כאמור, שייך גם ההמשך של "ואחר כן באו בניך" לחלק הניסי של הימים ההם. וממנו יש ללמוד לגבי הזמן הזה, שכל סייעתא דשמיא בשטח הרוחני מחייבת "אתערותא דלתתא", מחייבת גילוי כוחות חדשים של חיזוק ואימוץ הקיים, ושל סלילת דרך להמשך בעתיד.

בית-דין-של-חשמונאי תיקנו תקנות גדולות (ע"י עבודה זרה ל"ג. ב) והבאים אחריהם המשיכו (ע"י שבת ט"ו א) ר' שמעון בן שטח וכן תקנות יוחנן כהן גדול (מעשר שני פ"ה מ"ו). וניצלו גדולי ישראל את אותה תקופת מלכות החשמונאים, להעמיק בעם כולו את התורה שבעל פה בהלכות והליכות. ואף הוסיפו ימי-מועד חלקיים ככל הכתוב במגילת תענית.

הלל ושמאי ובתי דינם עשו גדולות ונצורות להוסיף בבת אחת שמונה עשר דבר (שבת פ"א מ"ד) - זוהי החלטה כבירה, ויכולת הגוי כולו - רוב הציבור - לקבל, זהו גילוי נפלא של "נעשה ונשמע" (שמות כד. ז).

לא כן היה והוזה בדורותינו. אחרי שניתנה הצהרת בלפור, שאושרה ע"י אומות העולם בסאן-רמו, לא זכינו שהמונים יקומו ויעלו לארץ ישראל. והמנהיג הציוני אשר רבות עמל להשגת ההצהרה¹ זעק בנהמת-לבו: "עם ישראל אייכה". וכיוצא בזה אחרי הנצחון הגדול של מלחמת ששת הימים, כשפתאום הקב"ה העניק לנו את ארץ ישראל על מרחביה, לא קמו רבבות מארצות הברית לעלות לארץ אבותינו, ועד היום בעיית העלייה לארץ היא מן הכאובות ביותר בעולמנו. לא התרחש הנס של "ואחר כן באו בניך" אצל הרבים, אולם המעטים "המכירים בניסם", (עפ"י נדה לא. א, בעל הנס אינו מכיר בניסו) חובתם היא לנצל את המצב הקיים ולעשות כמיטב יכולתם לחזק את יסודות האומה, לבנות ולהבנות, להוסיף אור בכל בתי הנפש, להגביר את האור ולהבהיקו.

מהדרין מן המהדרין בחנוכה - מפני תקנת הזקנים

"יתנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו וכו'. והמהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים וכו', ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך" (שבת כא.ב).
לא מצינו הידור שבהידור אלא במצות חנוכה.

מצות הזקנים - "שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך" (דברים לב.ז; מובא בגמרא שבת כג.א. לענין הדלקת נר חנוכה). "הדר זקנים שיבה" (משלי כ.כט) - ההדר מזדהה עם מושג הזקנה בישראל. על אברהם שחידש את הזקנה הישראלית, נאמר "פרי עץ הדר - זה אברהם" (ויקרא רבה ל.י). עד אברהם לא הוה זקנה (בבא מציעא פז.א). - **הימים באו באנשים** וניוונו אותם. "ואברהם זקן בא **בימים**" (בראשית כד.א) - הוא בא בימיו, ואז נוצר המושג זקנה: קנין חכמה ושלטת הזקנה, הדר הזקנה העליונה. "הדר - הדר באילנו משנה לשנה" (סוכה לא.ב), הקיים ועומד מעל לחליפות השנה ותמורותיה.

"ההודאים נתנו ריח" (שיר השירים ז.ד) - אלו דודאי ראובן, ועל פתחינו כל מגדים" (שם) - זה נר חנוכה" (ילקוט ראובני, ויצא) דודאי ראובן הביאו לנו את יששכר - "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים" (דברי הימים א יב.לג). הבינה - הבנת דבר **מתוך** דבר (רש"י שמות לא.ג), מתוכיותו של הדבר. יתירה עליה הבינה **לעתים**: לתפוס את התוך הפנימי, הבלתי משתנה של העתים המשתנים והמתחלפים - "בתבונה משנה עתים" (מתוך ברכות קריאת שמע של ערבית). ו"בני **בינה**, ימי שמונה, **קבעו** שיר ורננים" (מתוך "מעשה צור") - זקני הדור הם שמבינתם קבעו את חג החנוכה, מריחם של דודאים נתברכו פתחינו במגד נרות החנוכה.

זוה כחם של זקנים. הבחורים, המתפארים בכחם, היו חוששים לקבוע את הנר בחוץ. רוח ישראל שואף פנימה. באו הזקנים בהדרתם וקבעו: "מדליקה על פתח ביתו מבחוץ" (שבת כא.ב). הגיעה שעתו של ישראל להאיר מבחוץ.

פך השמן שבלבבות

תלמידי בתי-הספר היקרים יעלה אוֹרְכֶם ויאיר להורים ולמורים!
הנה ימים באים, ימי החנוכה. והשנה אנו עומדים לחוג אותם יחד עם אלפי העולים שעלו מרוסיה הסובייטית - עלייה שהיא נס גדול שמתרחש לעינינו.

כבימים ההם "שיוונים נקבצו עלי" (מתוך "מענה צור") לטמא את כל השמן הטהור, כבימים ההם, שהיוונים גזרו גזרות קשות לעקור מן השורש את יהדות התורה והמצוות, כך היה גם בזמן הזה ברוסיה. השלטון הקומוניסטי שם עקר את כל מה שהיה קשור בחיי התורה, עקר והרס בחמת-זעם.

אולם כמו בימים ההם שנשמר פך שמן טהור, שהשתמרה משפחת לוחמים נועזה - מתתיהו ובניו כוהני ה' - שקמו ונאבקו במסירות-נפש, שקמו וגברו על היוונים, כך גם בזמן הזה, נשתמרו ניצוצות של היהדות עמוק עמוק בלבבות, וכשהתלהטו הניצוצות הפכו למדורה גדולה, לאור גדול אשר מאיר לרבבות, ליהודים שנזכרים באבות-אבותיהם, וחותרים לצאת מרוסיה ולעלות לארץ ישראל.

אנו מאמינים, כי כשם שזכו הרבבות לחזור לארצם, כך יזכו גם לשוב לתורת עמם, כי כשם שזכו לעלות לארץ-ישראל כך יזכו לשוב לתורת ישראל, ונרות החנוכה אשר רבים רבים מהם ידליקו כבר בשנה זו יאירו להם באור של דורות, יאירו להם את הדרך לזאת ה"תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב" (דברים לג. ז), וישתלבו גם הם וילדיהם במערכה הנאמנה של עם ה', הבונה חיי קודש בארץ הקודש - "בית יעקב לכו ונלכה באור ה'" (ישעיהו ב. ה), ברוך יוצר המאורות וברוכים מדליקי הנרות!

לכולכם, לכולנו, אורה ושמחה בימי החנוכה הבאים עלינו לטובה ולברכה.

לחשוף את האור הגנוז

הגיעה השעה לחשוף את האור, לגלות את האור הגנוז באוצרותינו להתקינו ולתיתו בכלים נאים לדור הצעיר בארץ אבות. למען האיר את דרך הגאולים, את דרכו הקשה של דור הגאולה והתמורה. אם בדור החשמונאים היתה גדולה הדאגה לשמן - הרי שבדורנו עיקר הדאגה למנורה היא. משולה היא ספרותנו התורנית למכשיר תאורה חשמלי רב עוצמה - שאינו חסר אלא אמצעי חיבור למערכת חשמל - להפצת האור. תפקיד זה קיבלנו על עצמנו - ליצוק את היין הישן בקנקן חדש, קנקן חדש שדעת צעירים נוחה הימנו.

שמחה של מצוה - מתוך בטחון בצדקת הדרך*

שמחה של מצוה

כשראיתי את הריקוד ואת השמחה - ועל השולחן לא היה לא יין, לא וודקה, ולא ערק, שום משקה חריף לא היה, והריקוד היה מאוד ער, סוער, חם, נזכרתי במעשה שהיה. פעם אחת ביקרה כאן בשבת אשה אחת מיעין החורשי'. היא עמדה לצאת בשליחות לחוץ לארץ, וידעה שבחוץ לארץ היא צריכה לדעת קצת איך נוהגים יהודים דתיים בשבתות. ולכן היא הזמינה את עצמה, רוצה לבקר בשבת בכפר הרא"ה בישיבה ולראות איך הנוהג. היתה פה בישיבה, אורחת של הישיבה, וראתה את הזמירות ליד השולחן, הריקוד בליל שבת לפני קידוש, ותמחה. שאלה אותי: מה, כל שבת אצלכם כזה שמח? אמרתי לה: כן. כפי שאת רואה, שרים, רוקדים וכך הלאה. אז אני מיתמם ושואל אותה: ואצלכם זה לא ככה? - לא. אני ממשיד ושואל: מה בעצם הבעיה? גם אצלכם יש רפרטואר של שירה, לא חסידיים, אך שירים ארץ ישראלים וכד', מדוע לא תעשו גם כן דבר כזה? ענתה לי האשה: ניסינו ולא הצלחנו.

כפי שאמרתי לכם השאלה שלי היתה שאלה של היתממות. כי כדרך שאמר לו רבי יהושע בן חנניה, לאותו גוי שניסה להכין את מאכלי השבת וחסר לו הטעם המיוחד: יש לנו תבלין אחד שאנחנו שמים בתוך האוכל, וזה מוסיף טעם, ושמו של תבלין זה הוא שבת (נפ"י שבת קיט, א). נו, לגויים אין שבת, אז למאכלים של שבת, לגפילטע פיש של שבת, לצוילנט של שבת חסר הטעם של שבת, ואז זה דבר לגמרי אחר. אי אפשר לעשות דברים כאלה באופן מלאכותי, לשיר ולהזמין - עכשיו בואו לרקוד. זה לא הולך. כשיש הרגשה פנימית של שמחה אמיתית - אז יש ריקוד, יש שמחה.

בגמרא (שבת כא ב) נזכר על ימי חנוכה שעשאוים ימים טובים בהלל והודאה, הרמב"ם בפירוש מזכיר גם את העניין של שמחה¹. איך אדם יהיה לו מצב רוח טוב, שמח? כשלאדם יש בטחון עצמי, הוא מרגיש שהוא עושה מה צריך לעשות, מרגיש שהוא הולך בדרך הנכונה שהוא צריך ללכת בה, מרגיש שהולך לקראת מטרה ברורה - זה נותן לו הרגשה טובה. וכשהדבר הוא בציבור, בתורה, אז נוצרת הרגשה של רוממות רוח. אם כן, לא קשה להגיע למצב של שמחה. הבטחון העצמי. הוודאות, חוסר הספיקות, זה נותן שמחה.

אובדן דרך בהיעדר שורשים

סיפרו לי כמה בחורים מהשמינית אשר היו בויכוח שהיה ביעין החורשי לפני שבוע, שאחד הדברים שמיד הורגש, זה ששם הכל מלא ספקנות. הם לא יודעים מה זה עם ישראל, ולא יודעים מה זכותם על ארץ ישראל. שום דבר לא ברור, הכל מלא ספיקות. ברור הדבר. כשלא ברור לך האם אתה עושה מה שאתה צריך לעשות, לא ברור לך אם הדרך שלך נכונה, אם כל מהלך החיים שלך

* נאמר לפני תלמידים בערב חנוכה תשמ"ה. שוכתב מהקלטה ע"י הרב אורן ואורית לש.

1 "...התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו... ימי שמחה והלל..." (הל' חנוכה פ"ג ג)

הוא נכון, מתערער הבטחון בעצמך, ואז אין מקום לשמחה. אין סיפוק, אין מצב רוח טוב, ואין שמחה. על כן כל כך טבעי הדבר שאנחנו ב"ה, אשר הדרך שלנו מתחילה מאברהם אבינו, ואנחנו בטוחים בצדקת דרכנו, כשאנחנו מגיעים לימי החנוכה, אין לנו שום ספק שאנחנו היורשים החוקיים של מתתיהו ובניו, שאנחנו היורשים החוקיים של כל אלה שנלחמו אז, נלחמו והצליחו. "ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך, וטיהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך, וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו, להודות ולהלל לשמך הגדול" (מתוך "על הניסים"). אנחנו היום ממשיכים את אותו הדבר עצמו. עד היום הזה כל אחד יודע, שבאותה מידה ששורשי העץ יותר עמוקים, יותר משתרשים, יותר מתרחבים, העץ חזק יותר, עמידתו טובה יותר, ופירותיו הם פירות בריאים וטובים יותר.

יום אחד בהיר הוזמנתי לגבעת חביבה, לסמינריון של השומר הצעיר לשיחה. הבחור שבא להסיע אותי מספר לי שהוא שייך לחוג של הכרת הכפר הערבי, והם ביקרו בכפר ערבי אחד, והיו שם אצל משפחה, וראש המשפחה אמר שהם כבר נמצאים בארץ 200 שנה. אז הוא אומר לי: אבא שלי בא לארץ רק לפני 40 שנה, אז זכויותיו של מי יותר גדולות? של מוסטפא שהיה פה, שאבא שלו אחמד או חוסיין היה פה כבר לפני שלשה דורות, או הוא נמרוד בן פלוני ופלוני שנמצא פה בסך הכל 40 שנה?

נו, אתם מתארים לעצמכם מה שאמרתי לו: מה?! אנחנו נמצאים בארץ רק 40 שנה? רק מימי סְגִי'ה? רק מימי הקונגרס הציוני? רק מימי העליה השנייה? אנחנו נמצאים פה 4000 שנה! "ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה" (בראשית יב. ו). ומה נאמר שם? "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (שם פסוק ז). זה שלך. ואומר ר' חיים מוולוז'ין: כשיהודי מתעורר ואומר ללכת, לעלות, לארץ ישראל, הרי זה מפני שהוא שומע עד היום את הצו שאומר לאב הראשון שלנו: "לך לך מארצך... אל הארץ אשר אראך" (שם פסוק א). אז אנחנו נמצאים פה 4000 שנה.

אז כמובן אותו בחור הוא מעורער, הוא מבולבל, לכל היותר השורש שלו הוא בן 40 שנה, רדוד, שטחי, בשכבה העליונה, הדקיקה, שכל רוח קטנה באה ועוקרתו והופכתו על פניו. ואנחנו, השורשים שלנו הם שורשים של 4000 שנה. בלי התנ"ך, בלי אברהם אבינו, בלי משה רבינו, בלי יהושע בן נון, בלי דוד המלך, בלי עזרא הסופר, בלי יהודה המכבי ומשמעותו האמיתית על מה הוא נלחם, בלי רבי עקיבא והלאה, בלי רב סעדיה גאון, בלי הרמב"ם, בלי רש"י, בלי האר"י הקדוש, בלי רמח"ל בלי, בלי, בלי, איפה שורשים? איך אפשר להחזיק מעמד? לא יכולים להחזיק מעמד.

על כן, "בני בינה" (מתוך "מנחם צור"), אלה ששורשיהם עמוקים, הם בעלי השמחה האמיתית. איך נאמר בתנ"ך: "חזק ונתחזק בעד עַמְנוּ ובעד ערי אלקינו" (שמואל ב' יב).

עמנו - עם של שמע ישראל.

ערי **אלוקינו** - זו משמעות לגמרי אחרת. הייתי מזועזע כשהגיע לאוזני המעשה שכשראש הממשלה אומר "ארץ ישראל", וזאת הידועה המפורסמת מתקנת אותו: לא ארץ ישראל, אלא "מדינת ישראל". די. ארץ ישראל כבר לא קיימת. בימי המנדט היו האנגלים כותבים פלשתינה ובסוגרים א"י. ואז תיאטרון "המטאטא" ההומוריסטי עשה מזה צחוק: פלשתינה אי פלשתינה אי, אי, והנה נמלך מישהו ושלא מכתב לנציב העליון, ושאל אותו מה הפירוש של שתי האותיות הללו שאחרי פלשתינה, אל"ף יו"ד? מה זה? אז האנגלים השיבו לו שא"י זה ראשי תיבות ארץ

ישראל. וזו הרי האמת. אבל אליבא דפלונית היושבת בכנסת היתה אפשרות לגמרי אחרת להשיב - ארץ ישמעאל.

כשהייתי בירושלים "זיכור" אותי כמה פעמים אנשים בעיתונים מסוימים. וכל פעם כשקיבלתי את העיתונים הללו - היה לי כאב לב. התכחשות לכל, לציונות, לארץ ישראל, לעליה, להתיישבות, נגד הכל. אנטי, אנטי, אנטי...
כואב לנו הלב. ממש כואב הלב. לאן הגענו?

בעבר היו אידיאליים אך חוסר השורשים הרחיקם

הגעתי אל הארץ בשנת תר"ץ בתקופת חלוציות, בתקופת מאבק נגד הספר הלבן, באותו קיץ התפרסם הספר הלבן שאסר על קניית קרקעות, וכל מיני "דברים יפים", כמעט סגר את העליה. ואיך נלחמו, ואיך נאבקו, על כל חתיכת התיישבות, על כל עליה! וואדי חווארי היו בו משפחות בדואיות בודדות, והוואדי היה מוכה קדחת, ביצות, ויבלות וחילפה. אוסישקין ז"ל עשה מאמץ וגייס את יהדות קנדה, והקרן הקיימת הצליחה לקנות את וואדי חווארי מידי אפנדים שישבו בסוריה, ופה ישבו מספר פלחים בודדים, קצת בדואים שהסתובבו בביצות האלה. איזו שמחה היתה אז... היום אתם אפילו כבר לא יודעים מה זה וואדי חווארי. זהו עמק חפר שאנו יושבים בתוכו.

אז אתה רואה לפעמים את כל הישובים האלה, ושואל: ריבונו של עולם, אנחנו נישלנו ערבים? שילמו להם פיצויים די והותר. וואדי חווארי הפך להיות לעמק פורה, מבורך, עם המון ישובים. ועל כל עליה היתה שמחה, ועל כל עליה היה עידוד. אני עוד זוכר שיר של אחד מהמשוררים החשובים של השומר הצעיר, טננבוים. שם השיר: כשעלינו לגיוערה. והוא תאר את העליה לגיוערה. גיוערה היה שם ישוב שהיו בו קצת משפחות ערביות. לא הפריע לו הדבר: עלינו לגיוערה. וכשחושבים מה היה אז ומה היום, זה לגמרי לא מצחיק. כואב הלב, כואב הלב.

הפתרון - הדלקת הניר

אבל אם יש לנו נחמה, אם יש לנו עידוד, אלה הנרות הללו שאנחנו מדליקים בישיבה כל השנה - "באנו חושך לגרש". אתם זוכרים? בגן הילדים למדתם "באנו חושך לגרש", אלא אז הבינותם את זה אחרת, היום אנחנו מבינים את זה הרבה יותר עמוק, מעט אור דוחה הרבה חושך. חושך המתיוונים של אז, וחושך המתיוונים של עכשיו, אין הבדל.

על כן אתם הנחמה שלנו, שבי"ה יש לנו נוער בישיבות שלנו, בישיבות ההסדר, שהבטחון שלהם לא מעורער, שעושים מה שצריך לעשות, שהולכים בדרך הנכונה, עם בטחון מלא, עם אמונה מלאה, זוהי התקוה, זוהי האמונה. וכפי שדיברנו כמה פעמים, איש איש מכס בבואכם הביתה צריך להביא איתו אור, בטחון, אמונה, עידוד וחיוזוק. חזקו ידיים רפות וברכיים כושלות אמצו. ואז באמת זה יהיה חופש חנוכה מלא שליחות של מצוה - כי נר מצוה ותורה אור. מלא שליחות של תורה, וכל אחד מכס יביא אור לביתו, אור בטחון ואמונה, ובעז"ה נזכה באמת שחנוכה זה יוסיף לנו הרבה חיוזוק, הרבה אור, ובעז"ה נחזור כולנו לישיבה בריאים ושלמים, ונמשיך לעשות מה שצריך לעשות וללכת בדרך שצריך ללכת, מתוך בטחון, מתוך אמונה ונזכה כולנו לגאולה וישועה.

נצחיות ישראל מכח הרוח*

הנרות הללו אנו מדליקים: ילדי ישראל גם הם שייכים לנרות הללו שאנו מדליקים. הורים ומורים טורחים ועמלים שהנרות הללו יבערו, שהנרות הללו ילדקו, שתהא שלהבתם עולה מאליה. גם הנרות הללו שייכים לנסים ולנפלאות.

אם אחרי אלפי שנות גולה, שנות צרות וסבל הגענו לארץ-ישראל, הגענו למדינת ישראל, הגענו לימי החנוכה, שבהם ילדי ישראל מתכנסים לחוג את ימי החנוכה - גם זה נס גלוי לעיני כל ישראל ולעיני כל אומות העולם.

לפני כמה שנים ביקרתי ברומא. הלכתי לראות את שער הנצחון של טיטוס, אשר הוקם אחרי שובו מכיבושה של ארץ יהודה, מחורבנו של בית המקדש. על השער ישנו ציור ובציור רואים יהודים שבויים משבי יהודה הולכים בגולה, גולים לרומא, אולם על גביהם של היהודים השבויים נישאת המנורה. טיטוס ודאי ראה בדבר הזה את סמל נצחוננו על היהודים וגם לנצחוננו על בית-המקדש, נצחוננו על המנורה שגם היא הולכת בשבי, בגולה, יחד עם נושאייה. אולם הוא טעה טעות מרה. כל עוד יהודים נושאים על גבם את המנורה והאור בליבם, גם בשבי ידעו הם להתחזק להתאושש ולהחזיק מעמד, והמנורה היא שבסופו של דבר הזקיפה את קומתם וחיזקה אותם במשך הדורות. והגענו ליום הזה, שגם בשעה שזכרו של טיטוס נמצא רק בספרי ההסטוריה, ואי שם בפינה רחוקה בחורבות רומא העתיקה, הרי ישראל עושה חיל, וילדי ישראל בערבים האלה מעמידים את המנורה במקומה הנכון ומברכים על נרות חנוכה. הנרות הללו קודש הם, וככל שהנרות הללו קשורים בנצח ישראל בקדושת ישראל נרות נצח הם, ואורם אור מופלא הוא, אור נסים ונפלאות.

אכן היה משהו אופייני במלחמת החשמונאים. ראשוני הלוחמים היו דווקא הכהנים, כהנים אשר אין דרכם בחרב ובחנית, וראשית המלחמה היתה מלחמה על רוח ישראל, על תורת ישראל. ראשיתה של המלחמה לא היתה על עצמאות מדינית, ראשיתה היתה על עצמאות רוחנית, על חופש לקיום תורת אבות, ורק עם התפתחותה של המלחמה והתקדמות הנצחונות הפך הנצחון הרוחני והצבאי גם לנצחון מדיני.

וזכינו למלכות ישראל בסוף ימי בית שני. ומכיון שעיקר תוכנה של המלחמה היה תוכן רוחני, נצחוננו הסתמל במנורה, בנר ובאור. לא שער נצחון כי אם נרות-אורות על פתחי הבתים, על שערי החצרות, על כל בית ובית בישראל. כי באותה מידה שכל בית בישראל מאיר באור הקודש הוא הוא הנצחון.

ולא רק אלה שניצחו, לא רק אותם אנחנו זוכרים, אלא גם את אלה שנוצחו, אלה שבמסירות נפש הלכו לקרב, אלה שמסרו את נפשם על קידוש ה'. הנכוונות של המנצה, של הלוחם, למסור את נפשו על מלחמתו - היא הנוסכת בו רוח גבורה ומקרבת את נצחוננו.

* דברים שבעל-פה להתכנסות ילדי בתי-99 בבית הכנסת המרכזי בחיפה חנוכה תשכ"ז.

"ואחר כך באו בניך לדביר ביתך" (מתוך "על הניסים") - לא רק פעם אחת באים למקום קדוש. אז הסתמל הדבר בזה שבאו הבנים לבית המקדש טהורו וקדשוהו והאירוהו. ובכן, נס פך השמן הוא נס מתמיד. בלבו של כל אחד מישראל גנוז פך השמן החתום בחותמו של כהן גדול. צריך רק לדאוג להעלות את השמן ממעמקי מחבואיו, ממעמקי גניזתו, ולהעלות את הנר הטהור, את הנר הצלול, את האור הטהור והצלול.

בשמחה אנחנו רואים את ילדי ישראל אשר פיהם מלא שירה ורננים, ימי בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים, וככל שהבינה יותר עמוקה, יותר עמוק השיר, יותר עמוקים הרננים.

ובתוך חויית השירה והרננים חויית החרות בארצנו המשוחררת הנבנית, עלינו לזכור את אחינו ואחיותינו - נוער יהודי, אשר לבו נפעם לכל מה שאנו עושים כאן, הנתון בצרה ובשביה והוא גם מפתח להדליק נרות חנוכה, אלה ילדי ישראל ברוסיה הסובייטית. פעם אחת בשנה מתאספים המוני נוער, בשמחת תורה, על יד בית הכנסת הגדול במוסקבה, ושם נותנים ביטוי להרגשתם היהודית. אך רק פעם אחת בשנה הם עושים זאת, כל שאר ימות השנה אין הם מעיזים. גם בימי חנוכה אלה - מי יודע כמה מהם יכולים להרשות לעצמם, אי שם בסתר אהלם, להדליק נר חנוכה, ולהתקשר אתנו בשמחת החג. בשירינו וברננינו נשלח להם ברכה מקרב לב ממעמד מפואר זה בביהכ"נ המרכזי בחיפה. נשלח להם ברכה שיזכו גם הם לגאולה וישועה, שיזכו גם הם לאותו האור המשחרר והגואל, אשר יביא אותם לארצנו המחכה להם והמצפה להם¹.

יהי רצון, שיהא שלום בארץ ובעולם כולו. זהו האור האמיתי, "כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת-חיים ואהבת-חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלוש" (מתוך תפילת שמונה עשרה), שלום להורים ושלוש למוריהם. מתוך שלום ושלוש תוכלו לגדול וללמוד. הדליקו הנרות על פתחי בתיכם, קראו והתעמקו בספרי החשמונאים, למדו היטב והתקשרו בכל הדורות המפוארים בישראל.

דור חדש על ציון יאיר ואור חדש על ציון יאיר, ונזכה כולנו ונלכה לאורו!

1 וכידוע, זכינו כבר שברכתו נתגשמה -המע'.

מאי חנוכה?

חנוכה - חיתום קדושת הזמנים ע"י ישראל

חגים ומועדים נושאים בקרבם את קדושת הזמנים, וקדושה זו צריכה להתפשט ולהתרחב עד לכיבוש השלם של החיים, היא צריכה להגיע לקדושת הזמן. "ישראל דקדשינה לזמנים" - והזמנים מקדשים את ישראל. כששני אלה משלימים זה את זה. מתגלה אור קדושתם גם באומות העולם - "והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה" (ישעיהו י, ז). ראשון לרגלים, לסדר-זמנים ולסדר-דורות - פסח! אחרון, גם לתקופת השנה וגם לתולדות ישראל - חנוכה! (פורים הוא רק הקדמה לפסח - ליקוטי מוהר"ן ב, עד). כל חגי ישראל פנימיים הם, בבית, ב"אהלי-יעקב", אולם בחנוכה - "פרסומי ניסא עדיף" (שבת כג, ב). "מדליקה על פתח ביתו מבחוץ" (שם כא, ב): כאן מגיע אורן של ישראל לדרגת התעמקות כה-שלמה, עד שהוא מוכשר כבר להופיע ולהאיר בחוץ. עצם השלמות הישראלית, עצם קישורם הפנימי לשורש נשמתם, לעומק גזעם, משפיע שפע רב בכל העולמות אשר מחוצה להם, מאירה לעולם ולאדם. וחנוכה הוא לפיכך חג הנצחון מקדושת הזמנים המסיימת את מהלכיה במלואם. אורן של ישראל בוקע ועולה מעצמו, ומחשכי-עכו"ם נדחים ומנוצחים - "והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך" (ישעיהו ט, ג).

נס השמן מסמל את נס ההארה בישראל. בנוהג שבעולם: הנר הזה אין אורו בא אלא מתוך שהוא כלה והולך, נשרף והולך. ברם הכא: נר ה'! לא רק שאין הארתו מְכַלְתוֹ, אלא שמתוך רבוי אורה הוא בא לרבוי שמן, לתוספת אורה - מוסיף והולך. בשורת גאולה ראשונה, גאולת האדם ממי המבול, בזית היתה - "והנה עלה זית טרף בפיה" (בראשית ו, יא). אף בשורת הגאולה האחרונה בזית תהא - "ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים" (זכריה יד, ט). ונושא חזון הגאולה - עם ה' - לזית נמשל: "זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך" (ירמיה יא, טז). - "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך" (שמות כז, כ)...

ענין החנוכה התחיל מכח הזקנים ונמשך מהחלטת האומה

ימי החנוכה הם ימי חג לתורה שבעל פה. קביעותם לדורות של ימי חנוכה, מבטאת את כל הכח שנתנה התורה לרבנן ולישראל, שסגולתו היא היותו עם קדוש. הגמרא במסכת שבת (כג.א) שואלת: "מאי מברך?" - ומשיבה: "אשר קדשנו במצותיו וציונו". והיכן ציונו? - תשובתו של רב נחמיה בבבלי: "שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך" (דברים לב.ז). מכח תשובה זו יש שקבעו שמתבע הברכה הוא כבירושלמי סוכה (ג.ד): "על מצות זקנים". קביעות ימי חנוכה מתחילתם באו על ידי רבנן - זקנים, שנהגו מכח החלטת האומה הישראלית. "אל תבוז כי זקנה אמך" (משלי כג.כב) - מהי המשמעות של האמור כי זקנה "אמך"? פירש רש"י בברכות (נד.א ד"ה ואומר אל תבח): "למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם". ובדף סג פירש רש"י (נ"א ד"ה תא שמע אל תבח): "אל תבוז כי זקנה אמך - אל תבוז את בועז לאמר מדעתו עשה, אלא למוד מזקני ישראל, כי יש לו על מי שישמוך".

אם כן נובעת ההנהגה גם מכח חיוב דרבנן - "על מצות זקנים" - "זקניך ויאמרו לך". וכשבטלה מגילת תענית (ראש השנה יח.ב) - היו צריכים להתבטל גם ימי חנוכה, שמכחה נתחייבו. אולם, כיון שנתקבלו ימי חנוכה על ידי ישראל, והחזיקו בס כשל תורה, לא ביטלו רבנן את חנוכה ומצותה (שם). אם כן, קביעותם של הימים ומצותיהם מוחזקים ועומדים מכח הזקנה שבישראל. רואים אנו שאם ישראל החזיקו במצוה מן המצוות [אף שאינה] של תורה - אין נכון לבטלה. כלומר את חנוכה החזיקו ישראל בקבלתם ללא חיוב תורה שבכתב וללא חיוב חכמה - תורה שבעל פה, אלא מכח הקבוץ הגדול של יהודים, שביחד מהווים את הכל - זקנה איכא. רק בחנוכה מוצאים אנו דרגה מיוחדת של 'מהדרין מן המהדרין', שהרי נאמר בשבת (כא.ב) תנו רבנן מצוה חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין... ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך" - מהו הנימוק? הסבר הענין הוא שמציאות ימים אלו מכח ישראל ומכח רבנן נקבעו - "זקנה אמך" ו"זקניך ויאמרו לך", וכתוב (ויקרא יט.לב) "והדרת פני זקן". מימי החנוכה, שנקבעו לדורות משני סוגי הכחות שבזקנה - נתחדשו בימים אלו שני הידורין - מהדרין מן המהדרין.

...עמוק מאד הוא רעיון הזקנה: רק תנא אחד¹ זכה להקרא בשם מכובד כזה: "הלל הזקן". הזקן, ועוד עם ה' הידיעה. הגמרא בפסחים (טו.א) אומרת שנשאלה בבית המדרש שאלה, ואף אחד לא ידע, והלל מבבל אמר שכך שמע משמעיה ואבטליון (שקרבן הפסח דוחה את השבת), מיד מינהו לנשיא עליהם. וכששאלו עוד באותו ענין שאלה נוספת - שוב לא ידעו, והלל אמר ששמע ושכח, אלא הוסיף ואמר: "הנח להן לישראל, אם אין נביאים הן - בני נביאים הן..." ולמחרת (כשבאו להביא פסחיהן) - "מי שפסחו טלה תוחבו בצמרו, מי שפסחו גדי תוחבו בין קרניו". והלל - "ראה מעשה ונזכר הלכה" (שם).

1 לכאורה צ"ע הלא מצינו כמה תנאים שנקראו כך: שמאי הזקן, רבן גמליאל הזקן, ועוד. ואמנם אין רבים המכונים בכינוי זה - המע'.

מאורות נריה

בהלל הזקן התגלו שתי תכונות: א) הוא ידע להשיב על שאלה בנושא שאף אחד לא ידע. הוא זקן בחכמה מצד זקניך ויאמרו לך...!
ב) הוא יודע ומכיר בכחות הגנוזים בכלל ישראל למצוא ולקבוע דין: "אם אין נביאים הן - בני נביאים הן", גילוי עוצמתם הסגולית של ישראל מכח "אל תבוז כי זקנה אמך". זהו "הלל הזקן" - תואר רם שאף תנא אחר לא זכה לו.

לאור הנרות (הגיגי חנוכה)

האורה צריכה למלא את הבית¹

"תנו רבנן: מצות חנוכה, נר איש וביתו" (שבת כא, ב) - המצוה במלואה, בשלמותה, היא כשהנר קשור באיש ובביתו. כי הנר הוא רק סמל לאור שבאיש, לזוהר שבבית. אוי לו לנר הבודד, שאין לו מאחריו לא איש ולא בית. ערירי יבער וידעך. ואשרי לנר אשר מאחריו איש מלא אורה, בית שופע נהרה. שלהבתו עולה מאליה, עולה ומאירה לבבות.
- זאת מצות חנוכה בישראל, זאת תורת חנוכה האדם בבית ישראל!

הגברת הקדושה אפילו תוך חריגה ממסגרות²

מדרש פליאה אומר: "הדודאים נתנו ריח (שיד השריים ז, יד) - אלו דודאי ראובן; ועל פתחינו כל מגדים - אלו נרות חנוכה" (ילקוט ראובני ויצא). אכן, מדרש פליאה מבחין ומדרש מופלא מבפנים. מבחין אין שום קשר בין שני המאורעות הרחוקים הללו, ואילו מבפנים - קו מחשבה יסודי חורז את שניהם יחד.

מפעלם של בני חשמונאי - מפעל גדול היה. מפעל הצלה ושחרור לאומה ולרוחה. ובפירושו: לרוחה יותר מאשר לגופה. ואף על פי כן, מצאו דורשי רשומות שהיה כאן משהו "לא בסדר". הרמב"ן בפרשו לתורה, בפרשת ויחי (בראשית מט, י), מאריך בדבר: כהנים אינם צריכים לאחוז בַּשְּׁלַח (עפ"י נחמיה ד, יא). עבודתם צריכה להיות - עבודת השם. בכהן גדול נאמר "ומן המקדש לא יצא" (ויקרא כא, יב), ובמקרה זה, חרזה הכהונה ממסגרתה.

ברם, תורת-הסוד מגלה, כי דווקא כאן היה הכרח בפעולה מיוחדת דווקא מצד הכהנים. כנגד טומאת-יון, צריך היה לבוא זרם של קדושת כהונה, מסירות נפשם של כהנים...

ואותו רעיון עצמו נעוץ בפרשת דודאי ראובן. עצם העובדה של "ותצא לאה" (בראשית ל, טז) - לא לשבח נדרש (עיין בראשית רבה פ, א). אין דרכה של אשה ביציאה - "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מז, יז). אולם, מסירות נפשה של לאה למען בן נוסף, זו ההתגברות על נימוסים מקובלים למען השכר המקווה, הוערכה כראוי, וזכתה ונולד לה - יששכר (עיין בראשית רבה עב, ה).

ו"בינה יתירה" (עיין נדה מה, ב שלאשה ניתנה בינה יתרה) היתה נחוצה בכדי להכריע בדבר, בכדי לקבוע מה עדיף. ובאו בני-ביתה - "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים" (זהר"א יב, לג) - וקבעו ימי-שמונה בשיר ורננים (עפ"י הפיוט "מעוז צור")...

אלא ש"מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל" (שבת כב, א), ללמדך: הכניסה עיקר והיציאה¹ טפל...

* נכתב בתש"ו.

** נכתב בתש"ד.

¹ כלומר, היציאה מבית המדרש, מהבית, מהמסגרת. (המע')

הסבר מחלוקת בית הלל ובית שמאי - אור פנימי ואור מקיף

"בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך" (שבת כא. ב) - בית שמאי עומדים על הצד הפנימי, על הצד הנסתר שבסמל. דרכם של ישראל בעולם צריכה להיות כזאת שאומות העולם יתבטלו בפני האור הצנוע הקורן מהדמות הישראלית. נרות חנוכה הפוחתים והולכים, רומזים לנו על האור המתרכז פנימה, המתעמק בתוך עצמו. ובריכוז מעמקים זה - סוד כוחו ורז קרינתו. ואילו בית הלל עומדים על הצד החיצוני, על הצד הנגלה שבסמל. אור ישראל מתפשט ומקיף את העולם כולו - "והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך" (ישעיהו ט. ג). ונרות חנוכה המוסיפים והולכים, הם הרומזים להתפשטות התפתחות זו. ועל כן: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך...
ובית שמאי סוברים, כאמור, פוחת והולך. האור צריך להתרכז כלפי פנים. ובכתבי האר"י הקדוש נאמר: לעתיד לבוא הלכה כבית שמאי...

את נר החנוכה מדליקים מבחוץ - להראות לאחרים ולא למעננו

אנו אומרים בתפילת ערבית "אותות ומופתים באדמת בני חס". אומר רבי שמחה בונים מפשיסחא: בני חס זקוקים להוכחות מניסים, אבל לישראל "מאמינים בני מאמינים" (שבת צז.א) אין צורך בהוכחות מכח הנס. "נתתה ליראיך נס להתנוסס" (תהלים טו. ו) - את נר החנוכה מניחים בחוץ 'להתנוסס' - להראות ולגלות הנס (רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה ג. ג) - "פרסומי ניסא" - וכי לבעל הבית נחוצה פרסומת?

בחנוכה קיבל משה רבינו גילויי סודות התורה*

במנהגי החת"ם סופר ז"ל, נאמר שימי חנוכה הם ימי גילוי סודות התורה למשה רבינו ע"ה, ולא צוין שם מקור לכך. ונראה שאמרו חז"ל (במדבר רבה יג. ב) שמלאכת המשכן נגמרה [בכ"ה] בכסלו וכו'. והיה ברור לישראל שאפשר מיד להקים את המשכן, וכשנאמר להם שהקב"ה מעבד הקמתו, הבינו ששיכון שכינה בישראל - לא בקרשים ויריעות תליא מילתא, אלא "ושכנתי בתוכם" (שמות כה. ח), בתוך לבותיהם של ישראל - "אהל שכן באדם" (תהלים עח. ט), וזו קשה הרבה יותר מאשר זריזות של נדבה ממשית, נדבת כסף וזהב וכו' בבוקר בבוקר. והיתה אז איתערותא רבתי במחנה ישראל, והיא שגרמה שפע ברכה של גילוי רזין דאורייתא למשה רבינו ע"ה - תורה ואור ששפעו ממנורת הדעת בתוספת מרובה.

* נכתב בחנוכה תשל"ג.

כפיה אנטי יהודית - בימים ההם ובזמן הזה*

ראיון עם הרב מ"צ נריה זצ"ל מאת ט. אלטשולר וא. פרקש

את הרב נריה אין צורך להציג, בחדר באולפנת בני עקיבא "אמנה" בכפר סבא בין ישיבה אחת לשנייה נערך הראיון. הרב נינוח בכיסאו, בוחר מילותיו בקפידה ובמתנות, בידעו את מידת ההשפעה שדבריו מעוררים.

יון - הראשונים בכפיית דתם, וממשיכיהם - הנוצרים

ש. כבוד הרב, אנו מתקרבים לחג החנוכה, מהי הסמליות שהרב רואה בחג החנוכה ובנסיון לכפות על יהודים להמיר את דתם?

ת. החידוש שנתחדש ע"י ממשלת יון היה, שבה בשעה שממשלות כיבוש קודמות לא התייחסו בכלל, לענין שליחותם להפיץ את תרבותם ולהשליט את דתם בעולם, הרי יון חשבה שהיא, מרכז התרבות העולמית, והאמונות שלה והמיתולוגיה שלה, הם דברים שמתפקידה להפיץ בעולם. ומשום כך היתה זו התקופה הראשונה שבה מדינה החלה לכפות את דתה על איזור כיבוש, וחסידי ישראל התחילו מוסרים נפשם על קידוש השם.

פרופסור בר בספרו "בין ישראל לעמים" כותב שזו היתה התופעה הראשונה שהתגלתה בעולם בצורה מסיבית שעם מוסר נפשו ונהרג על דתו - "יהרג ואל יעבור". אמנם מבחינתנו אין זה חידוש, מפני שאברהם אבינו היה הראשון שהיה מוכן להישרף באור כשדים על אמונתו, אולם תופעה כללית של בני עם אחד התגלתה אז. ומבחינה זאת ודאי חג החנוכה הוא חג של קידוש השם. משום כך אנו אומרים "על הניסים ועל הנפלאות וכו'... שעשית לאבותינו, וכו', ע"י כהניך הקדושים..." (מתוך "הנרות הליל"). מציינים אנו בזאת, כי הניסים נעשו ע"י שהכהנים הקדושים היו מוכנים למסור נפשם על קידוש השם. ואמנם הכהנים החשמונאים הנחילו לנו את הביטוי החזק, הקולקטיבי, של קידוש השם לכל הדורות.

ש. כרב ומתנחל בישראל מהי התייחסותך לעצם התופעה של נסיון מצד אומות העולם להשפיע על יהודים להמיר את דתם?

ת. את הרצון להשפיע על יהודים התחילה הנצרות, בדרך של שכנוע, ואח"כ בדרך של כפיה, ובתקופת האינקוויזיציה ומסעי הצלב נשפכו נהרי-נחלי דם מבני העם היהודי. השיטות של האינקוויזיציה לכפות את הנצרות על היהודים נהפכו זה כבר למושג. אולם הדבר שזעזע יהודים רבים בעולם לפני שני דורות, היה ששפחה נוצרית בבית יהודי הטבילה ילד יהודי לנצרות בבתר, (בהעדר ההורים ומתוך רצון להביא את הילד ליחיי עולם הבא) ואח"כ הכנסיה הנוצרית לא הסכימה בשום אופן להחזיר את הילד להוריו, למרות התביעות הנמרצות של ההורים. בסופו של דבר ילד זה -

* הופיע ב"מן המיצר", כסלו תשמ"ב.

ז
ז

שאול מורטורה - גדל ונהיה לכומר. מאורע זה הביא להקמת חברת "כל יש מעמד היהודים בעולם.

תנועת ההחזרה בתשובה

ש. אנו עדים בשנים האחרונות לגל של חזרה בתשובה וגם לאנשים י

אין איזו שהיא הקבלה בין מה שמסיונר נוצרי עושה לבין מה שאחד מישראל עושה:

ת. פה יש הבדל גדול ויסודי, אנו מקדמים בברכה את התופעה של חזרה בתשובה, ועלינו לעשות כמיטב יכולתנו להחזיר אנשים בתשובה. לעומת זה אין בישראל חובה לקרב לא יהודים ליהדות. להיפך, הגמרא ביבמות (מ. ב) מתארת את המפגש והזד-שיח בין נעמי לבית רות, ומזה לומדים שאם אדם מאומות העולם בא להתגייר, לא רק שאנחנו לא משדלים אותו להתגייר אלא גם אומרים לו שהוא יכול לצאת ידי חובה, ע"י קיום שבע מצוות בני נח. ולכן אין שום קשר בין המושג של חזרה בתשובה, והחזרה בתשובה הנעשית בתוך עם ישראל, ושל גיור לא יהודים, לבין המושג של מיסיון.

המיסיון הנוצרי בישראל

ש. מהן הסיבות שהיום פועלים המסיונרים בצורה גלויה, ונעזרים במוסדות ציבור של מדינת

ישראל, ואין שום חוק המגביל את פעילותם?

ת. ישנם כמה סיבות לכך, אחת מהן היא התופעה הכללית של אנשים שהיסוד הדתי לגמרי מטושטש אצלם. כמו שיש חוג המתקרא "יהודים למען ישו", שעדיין חושבים את עצמם ליהודים, אבל המושג של יהדות כל כך מטושטש אצלם, עד שאין להם כל קושי נפשי, לראות באותו האיש שפגע כל כך בעם ישראל ובדת ישראל, כמושיע וכבן האלוקים - מושג הרחוק מיהדות ואבסורדי - ועם זאת להגיש עצמם כיהודים טובים. לכאלה ולכיוצא בהם, המיסיון איננו מפריע כלל. ומה שנוגע לחוקי המדינה - ודאי שמדינת ישראל, היתה צריכה לחוקק חוק האוסר כל פעילות מיסיונרית, משום שהפעולה המיסיונרית פוגעת בעם ישראל, וכמו שהמדינה מצוה על הבטחון הפיזי של בניה כך היא מצוה על הבטחון הרוחני.

בסופו של דבר, המרת דת קשורה בניתוק מעם ישראל, ולא פעם גם בבגידה בעם ישראל. וישנן לנו כמה דוגמאות, כגון: קרייסקי באוסטריה, שהוא דוגמא קלסית של משומד ששינאתו לעם ישראל מעבירה אותו על דעתו, והוא שייך לסוג המשומדים הגרועים ביותר בדורות האחרונים, אשר גרמו נזק יותר גדול לעם ישראל, מאשר גויים מבטן ומלידה.

אלא שיש כאן מצב שהגמרא קוראת לו: "משום שלום מלכות" (גיטין נו. א), דהיינו, מדינת ישראל מתוך רצון לשמור על שלום עם העולם הנוצרי - נמנעת מלחוקק חוק, בה בשעה שבמדינה כמו שבדיה, החוק הזה קיים אצלם. נעשו כמה נסיונות להציע לחוקק חוק נגד המיסיון, והממשלה התנגדה לכך מהטעם האמור.

בזמנו נפגשתי יחד עם אסתר רזיאל-נאור ועוד כמה חכ"ם, עם שר המשפטים דאז יעקב שמשון שפירא ודנו איתו בנושא הזה, והוא אמר שהממשלה אינה רוצה לחוקק חוק שירגיז את העולם הנוצרי.

לס יש יסוד מוסרי מספיק, בשביל לחוקק את החוק הזה. בין כך ובין כך, העולם הנוצרי ננו אוהב אותנו. אינני יודע מדוע המפלגות הדתיות שכחו את הנושא הזה, היה בהחלט מקום לדרוש בהסכם הקואליציוני, שיחוקק חוק נגד המיסיון.

ש. האם אין חיוב מבחינת ההלכה לחוקק חוק כזה?

ת. ודאי שיש חיוב, שהרי הלכה פסוקה היא בהלכות שבת (שולחן ערוך אורח חיים שו. יג), שיש היתר לחילול שבת מסוים לשם הצלת נפש ישראל משמד, ואילו כאן מדובר על הרבה נפשות, שהחוק יכול למנוע הוצאתן לשמד.

הציבור הדתי-לאומי והמיסיון

ש. איך הרב רואה את הציבור והנוער הדתי לאומי במאבק נגד המיסיון?

ת. בלי כל ספק, הציבור הדתי הלאומי - שהוא ער יותר ופתוח לענין ארץ ישראל השלמה ולענין עצירת הנסיגה בסיני, ולענינים דתיים אחרים, חייב לתת את דעתו גם לנושא חיוני זה. ובפרט, הנוער התוסס העירני ובעל הגישה הבלתי מתפשרת. אם שני הדורות הקודמים היו עסוקים בדברים אחרים, אם בבניית הארץ ואם בעלייה, זה לא פוטר את הדור החדש, שיש לו כל טוב, ב"ה, מלתת את דעתו לפירצה הזאת. על כגון זה אומרת הגמרא: "מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו (חולין א.ז.)", וזה אחד הנושאים שהדור הצעיר שלנו חייב לטפל בהם "לבלתי ידח ממנו נדח" (שמואל ב', י"ד, י"ד).